

„Én csupán írnok vagyok...”

Tóth László válaszol G. Kovács László kérdéseire

– *Vissza tudsz emlékezni első találkozásodra a verssel?*

– Nem. Valószínűleg valamelyik népdal vagy mondóka lehetett. Ezt valószínűsíti az is, hogy szülővárosomból, Budapestről öt éves koromban, édesapám halála után egy olyan faluba kerültem, ahol még elcsíphettem a klasszikus paraszti kultúra utolsó óráit, a maga életformájával, hagyomány- és szokásrendszerével, a mindennapokat is kitöltő, eleven népköltészetével. Esetleg, szélesebb, liturgikus értelemben valamelyik ima (a Miatyánk vagy az Üdvözlégy) vagy egyházi ének is lehetett. De akár egy folklorizálódott Petőfi is. Mindemellett azonban állítom, bár bizonyítékom nincs rá, itt és ekkor szólított meg, ha tudatalattimban is, elsőként s rögtön végérvényesen a *nyelv* is mint olyan.

– *Úgy képezem, hamar megtanultál olvasni.*

– Erre a kérdésre sem tudom a választ. Nem hiszem, hogy jófejú gyerek voltam, így írni-olvasni is valószínűleg csak az iskolában tanultam meg, s lehet, csak ügyyel-bajjal. De tízéves korom tájt már faltam a könyveket. Mindezekelőtt a falum népkönyvtárában találhatóakat, de akkor került a családunkba nevelőapám is, aki paraszti sorból indult, elsőgenerációs tanító lévén, már könyveket – tucatnyit? kéttucatnyit? – is hozott a házuunkba. Később, kamasz koromban nagy felfedezést jelentettek számomra az 1958-ban indult pozsonyi Irodalmi Szemle addig megjelent számai, melyet apám – matematika–fizika szakos falusi pedagógus létére – kezdettől fogva járatott, s a Csehszlovákiai Magyar Könyvbarátok Körébe is már az indulásakor belépett (így a klasszikus és a kortárs magyar és világirodalom, valamint az újraszerveződő csehszlovákiai magyar literatúra egy-egy alkotása is kezdett *házára találni* otthonunkban). Később anyám is – aki Budapestre kerülve parasztlányból lett bolti eladó, azután visszatérve Szlovákiába, egy élelmiszer-nagykereskedésnél adminisztrátor, már bőven benne a harmincas éveiben, a dolgozók esti iskolájában leérettségizett, majd távúton óvónői képesítést szerzett –, amint körülményei engedték, szenvedélyes olvasóvá, s ami külön megemlítendő: a kortárs magyar költészet, irodalom (Passuth és Berkesi, Szabó Magda és Jókai Anna) szenvedélyes olvasójává vált. Ilyképpen a kezdeti budapesti kültelki munkás- és közalkalmazotti környezet, majd öt-tíz éves korom falusi népi-paraszti világa után lassan-lassan megjelent közvetlen családomban is az értelmiségi elem. Ami természetesen a könyveket is magával hozta, s ez, mint később kiderült, végül az egész életemet eldöntötte...

– *Gyerekkorodból mely olvasmány-, illetve versélményedre emlékszel, melyet ma is meghatározónak tartasz?*

– Verne, Cooper s általában az indiánregények lehetnek ilyenek (s minden, amit anno, majd hatvan éve egy falusi kiskamasz a helyi népkönyvtárban megtalálhatott, bár ez merőben más volt, mint amit egy kiskamasznak a mai kínálatok, divatok és ideológiák megszabnak). De talán ezek is inkább már a tudatalattimban vannak jelen. A tartásomban. A reflexeimben. A máig kielégíthetetlen kíváncsiságomban... S persze még Jókai is, Mikszáth. Érdekes viszont, hogy gyermekversekre vagy mesékre nem emlékszem. Talán csak egyedül A

didergő királyra Mórától. (Igaz, voltak is nagy telek még akkoriban, s nem mínusz négy, mínusz öt foknál kezdődött a mai meteorológiai show-műsorok „extrém” hidege, hanem mínusz tizenöt nál. S reggelre már a vaskályha is kihűlt, és nem szívesen másztál ki az ágyból, mert a dunyha alatt azért mégse volt olyan hideg, mint a szobában.)

Tíz-tizenkét évesen viszont, ha nehezen hihető is, már *Az ember tragédiája* is a kezembe került, és becsülettel végig is küzdöttem magam rajta. Persze úgy olvastam, mint egy kalandregényt. Ugyan minek bíbelődtem volna akkor még a bölcséleti vonatkozásaival? Viszont három-négy év múlva aztán valahogy újra elővettem, s többé, egészen a mai napig, szinte már le se tettem... De már rég nem kalandregényként olvasom.

– *Tudom, milyen lelkiismeretesen gyűjtöd pályád emlékeit, dokumentumait – vajon megvannak-e még a legelső verseid is?*

– Ha így is van, ahogy mondd, sokáig nem volt ebben semmi tudatosság... Én még egy olyan önellátó (paraszti) világban nőttem föl, ahol nem ismerték a fölösleg(es kacat) vagy a szemét fogalmát. Amikor minden valamilyen rejtett, s csak később világossá váló célt szolgált, ahol mindent elraktak, hátha jó lesz még valamire... Nevet is a feleségem, aki ugyan még szintén nem teljesen a fogyasztói társadalom neveltje, inkább csak amolyan átneveltje, beleszoktatottja, amikor bőszen rakogatom el az általa kidobásra ítélt holmikat. S meg kell mondjam, jól is jön sokszor, hogy még mindig kéznél van, amitől ő már megvált volna (és pénzt sem kellett érte kiadni, ami még mindig nem utolsó szempont nálunk). Szóval, kérdésedre, mivel soha nem ítam naplót, és soha nem tudtam magam rávenni a rendszeres jegyzetelésre, napjaim e Déry Tibor-i hordalékai segítenek gyakorvult magam, elszelelt életem felidézéséhez, rekonstruálásához. Mért ne lennének hát meg a legelső tollpróbáim is?

– *Mikor ítrad az első olyan szöveged, amely már a mai fogalmaid szerint is versnek (volt) nevezhető? S mi vagy ki ihletett meg?*

– Tizenhét éves korom tájt, és meg is jelent a pozsonyi Új Ifjúságban, *Nincs segítség* volt a címe, sőt, azóta is nem egy válogatott verseskötetemet ezzel nyitottam. Igaz, nem ez az első megjelent írásom; pozsonyi napilapunkban, az Új Szóban és a komáromi járási lapban, a Dunatájban akkor már közöltem ezt-azt (az első megjelent cikkecském kis kesergő volt a Beatles együttes másodszori felbomlása miatt *Milyen lesz a jövő zenéje?* címmel 1966 őszén, mint ha csak azt kérdeztem volna: ugyan milyen lehet, mit érhet a világ a Beatles nélkül?), s verselmény is volt köztük, ezeket azonban felejtjük el. Elég az hozzá, hogy nagyon mélyről és nagyon messziről indultam a versekkel. Legelső csinálmányaim még tizenhárom éves koromból származnak, egy nagyalakú iskolai vonalas füzetbe róttam őket (ma is megvannak, kemény figyelmeztetésül szigorúan a magam számára), ám hál’ istennek, ez az első nekibuzdulásom nem tartott tovább két hónapnál... Sajnos azonban, később, már a középiskola első osztályában kiderült, hogy a jó ízlés elleni korábbi vétségeimből nem sikerült tartós érvénnyel okulnom, s újra ereszteni kezdett a tollam, és kezdtek újból ki-kicsöppenni a versre csupán tördelt soraival emlékeztető nyöszörgők... Aztán egyszer csak, a hatvanas évek derekán valahogyan rám talált József Attila, méghozzá – ami itt érdekes lehet – párizsi szürrealisztikus verseivel, és a *Nincs segítség* írásakor már egyéptelműen ő *fogta cenuzámat*... És azóta már nincs megállás...

– *S még pályád kibontakozása előtt, kamasz korodban kik voltak azok a költők, akikre felnéztél, vagy akiket irigyeltél, csodáltál? Akadt ilyen a (cseh)szlovákiai magyar költők között is?*

– Soha nem néztem fel senkire (kivéve, ha testmagasságuk miatt tettem), soha nem irigyeltem és soha nem csodáltam senkit (gyerekkoromban sem)... Úgy emlékszem, kicsi korom óta helyén volt az önértékelésem, a „mindenki más” nagyanyámtól eltanult szentenciája mindig megkímélt attól, hogy másokra irigykedjek, aminek köszönhetően viszont több időm jutott magamra... Illetve egyvalakit mégis már évtizedek óta csodálok, mert ő valóban maga volt a csoda: Weöres Sándort. Mintáim persze voltak, nem tagadom, százezren is talán, hisz tulajdonképpen mindenkit kész vagyok mintául venni, akinek sikerül megmutatnia valamit – belőlem. Pontosabban: lehetséges magamból. Abból, amiről (akiről) úgy gondolom: bennem is bennem lehet, ami én is lehetek... Tehát kész vagyok s mindig is kész voltam tanulni mindenkitől... tanulni magamat... tanulni *énnek* lenni... Én viszont, mért tagadjam, igen sok emberből, igen sok mindenből vagyok én... Mért irigyeltem volna bárkitől, hogy ő is az, ami (aki)? Különben is már a *Bibliában* is ez áll: „És kérdezé tőle: Mi a neved? És felele, mondván: Légió a nevem, mert sokan vagyunk” (Márk 5,9). De Márai egyik legelső, szinte senki által nem emlegetett írásának (kisnovellájának?) is a címe ez: *Sokan vagyok*. Hát így vagyok én is, ez vagyok én is: a *légió* (egyéb-ként versem is van ilyen címmel, mely így indul: „Néha megrettenek: mennyi múltam van...”).

Ami pedig a csehszlovákiai magyar irodalmat, költőket illeti... említettem: fent voltak a padláson apám Irodalmi Szemléiben, amelyeket aztán kilencedikes korom tájt szépen lehordogattam onnan, s bár az elején csak bele-belekaptam bennük ebbe-abba, elsős középiskolásként viszont már visszamenőleg is elolvastam a lap valamennyi megjelent számát... tehát a csehszlovákiai magyar irodalmat illetően is már úgy-ahogy elég korán képben lehettem... Meg aztán – mondjam? – ez lett az egyik utam is önmagam felé... Tudniillik gimnazista koromban alapított saját könyvtáram egy hónapi nyári aratómunkáért járó keresetemből vásárolt legelső darabjainak egyike ugyanis már egy csehszlovákiai magyar verseskötet lett, Gály Olgáé, a *Halkan szólok* (s ezt én is csak igen halkán vallom be). Minek alapján azt szoktam mondani, szemben azon esztétákkal, akik diktátori szigorral megszabnák, mi az, amit ki kell adni, s mi az, amit nem szabad, mi az, ami az olvasó kezébe való, s mitől kell óvni őt, mintha úgy működne a világ, hogy egy-egy általunk privilegizált könyvhöz keresnénk olvasót, s nem úgy, hogy kinek-kinek szíve-joga az is, hogy – „tudatlanságában” vagy ha úri kedve úgy kívánja – a szerintük sz..t is választhassa. Azt gondolom ugyanis, nem szabható meg előre, mi lesz az ember épülésére, mert végül a *hiányérzetet* is a maga javára fordíthatja bárki, amit esetleg valamely írói mű hagyott benne. A második, az előbbivel egy időben beszerzett könyvemmel, Simkó Tibor 1967-es *Pólusok*jával viszont azóta sincs semmi bajom, mi több, nem kis elégtétellel olvastam néhány évvel ezelőtt a már nálam is nemzedékekkel fiatalabb Csehy Zoltán rehabilitációját a költőként méltatlanul elfeledett Simkóról és a *Pólusokról*...

– *Szlovákiai magyar diákként óhatatlanul már az általános iskolában és a gimnáziumban meg kellett ismerned a cseh és szlovák írókat, költőket. Volt köztük, akire már akkor felfigyeltél, akit már akkor megkedveltél?*

– Nem. A szlovák és a cseh költészetre, költőkre nem ott és nem akkor... Sőt, szlovácul sem ott és akkor. Hanem Pozsonyba kerülve, s úgy vetve rá magam az ottani könyvesboltok akkoriban páratlan kínálatára, hogy szinte szlovácul sem tudtam. És így voltam a csehekkel meg a lengyelekkel is... (S nézegettem még néhány orosz is... erősen szótárazva persze, szinte minden

szót külön kikeresve.) Tehát lehet mondani, nálam a nyelvtanulás az olvasással meg bizonyos fokig a fordítással kezdődött... Vagyis én már akkor megvalósítottam a magam külön bejárátú V4-ekjét, amikor azok a politikusok, akik később e formáció felkentjei lettek, talán még álmukban sem gondoltak rá. (Vagy többjükön akkor cserélték le a pelenkát vagy rugdalózót slicces nadrágra...)

Egyébként is, amit az iskolai tankönyveim irodalomként tálaltak, abban nem volt benne, amire nekem szükségem lett volna, csak megtanulnivaló volt, de nem tudott hozzám tenni semmit... De így voltam a magyar költéssel is; a klasszikus magyar költészet sem ott és akkor keresett és talált meg engem; iskoláim csupán a tananyaggal szembesítettek, s nem a vershez, nem a költészethez adtak kulcsot. Hisz itt van például Berzsenyi... Hát magyarul van az? S különben is már Kölcsey, *Himnuszunk* szerzője is megmondta róla, hogy rossz költő... S ha valamit nemzeti himnuszunk költője mond, akkor az bizonyára úgy is van – véltem, illetve vélték a tanárain. Vagyis, lefordítva, mi nem Berzsenyit tanultuk, hanem azt, hogy valaki kedvezőtlen véleménnyel volt róla. S Arany? Miért, a *Toldin* és *A walesi bárdokon* meg az *Ágnes asszonyon* kívül írt mást is? Jó, hát Petőfi... az Petőfi... ő könnyű volt... őt már a *nép* is ajkára vette addigra, őt nem lehetett kikerülni... bár az igazán izgalmas Petőfit csak később találtam meg, a *Felhők* ciklus költőjében meg *A helység kalapácsában* és *Az apostolban*. Vagy mondjuk Vörösmarty? Jó, *A vén cigányt* talán még igen... De a filozófust, a mizantrópot, az idegesítően és szemnyitóan kiábrándultat, a sárkányfog-vetemény Vörösmartyját is csak jóval később. S hát a 20. századból is bőven mondhatom a példákat. Babitshoz például még csak föl sem értek, akiknek tanítaniuk kellett (bár a *Jónás imájáról* verkliztek valami kötelezőt), Radnóti is később vált számomra minden évben önkéntelenül újra és újra végigolvasandó versmuzsikává, József Attila sem azt jelentette számomra, amit szentenciáztak róla... Kassákot viszont én éreztem sokáig távolinak magamtól, hidegnek, nehezen felfejthetőnek. Általában nevek voltak, pusztá nevek maradtak hát ezek sokáig számomra... a verseik nélkül...

– *Voltak, akik segítették indulásodat, illetve akiknek első közléseidet köszönheted?*

– 1966 áprilisától kezdtem klapanciasorolóimmal, fráziscsokraimmal még félénken próbálkozva, az esztendő őszétől pedig már egyre lelkesültebben zaklatni a lapokat, a Dunatájon kívül főleg a pozsonyi Új Ifjúságot és Új Szót, majd 1967-től már az Irodalmi Szemlét meg a Hét című hetilapot is, valamint a budapesti Ifjúsági Magazint. Kedvenc olvasmányom volt ekkoriban az Új Ifjúság *Szerkesztői üzenetek* című rovata is, melyet nemcsak nekem szóló, a beküldött jelíges versikéimet minősítő s tévelygéseimben türelemmel terelgető tanácsaiért figyelgettem hétről hétre felajzottan, hanem a szerkesztő sorstársaim tehetségesebb-tehetségtelenebb agyalmányainak, próbálkozásainak szóló, minket az erőteljesebb és ironikusabb hangvételű kritika ostorpattogtatásaitól sem kímélő útmutatói miatt is, mintegy általuk is ellenőrizve magamat. És meg kell mondanom, Tóth Elemér szerencsére nem bánt kesztyűs kézzel velünk. Emlékszem, legrövidebb, legfrappánsabb és legszarkasztikusabb, hál' istennek, nem nekem szóló üzenete – *Varjú* jelígre – mindössze ennyi volt: „Kár.” Persze, azért kezdetben – áldassék a neve érte – én is megkaptam tőle a magamét, ha az iménti *gyilkos* humorú üzenethez képes valamivel szelídebben is, de azért egyértelműen figyelmeztetve „kiforratlanságomra”, különösen ha egy-egy szövegem az átdolgozás után is „csapnivaló” maradt. De eleinte Tözsér Árpád sem kímélt (ő aztán végképp!), amiért azóta sem tudok kellőképpen hálás lenni neki. Amikor

például az Új Szóból Szabó Béla, aki akkor már leköszölte az egyik zöngeményem, hogy „további munkára serkentsen”, azt javasolta, hogy küldjem el verseimet az Irodalmi Szemlének, amely szerinte szintén szívesen közölné azokat, Tözsér lakonikus tömörséggel csupán ennyit írt: „Az Új Szónak, sajnos, nincs igaza...” Továbbá Demény Ottó okosan útbaigazító és szelíden biztató leveleit is költői útkeresésem, pályám fontos dokumentumaiként őrzöm az Ifjúsági Magazintól, aki még visszautasítani is úgy tudott, hogy az szinte már dicséretszámba ment. Számomra legfontosabb sorai – akárcsak Tözséri – valóságos kisesszébe csomagolt hibakatalógusok voltak, amelyek konkrét útmutatást adtak a „Hogyan tovább?” kérdésében. Összegezve, végtelenül hálás vagyok a sors(om)nak, amiért már legelső dilettanciáim is három olyan szigorú és lelkiismeretes, megbízatásuknak minden szempontból a legnagyobb felelősségérzettel eleget tevő szerkesztő kezébe kerültek, mint amilyen Pozsonyban Tóth Elemér és Tözsér Árpád, a magyar főváros közkedvelt ifjúsági lapjánál pedig Demény Ottó volt. Az ő egyenes beszédű észrevételeik, figyelmeztetések olvas-tán nyilvánvalóan két dolgot tehettem csak: eldönthettem, hogy 1.) vagy egész életemre kihatóan frusztrálódok és megsértődöm kétségtelen tehetségemet föl nem ismerő érzéketlenségükön, szerkesztői vakságukon, s holtig megbántottan szidom a külvilágot, amiért nem hagyta érvényesülni kivételes tehetségem, s rendületlenül írom tovább dédelgetett laposkáimat, közhelykéimet; 2.) vagy elgondolkodom a verseimről mondottak fölött, s fölvéve a kesztyűt, nem engedem, hogy leírjanak. Istennek hála, ez utóbbi alkatnak bizonyultam. Így verses próbálkozásaim 1966 telére már kezdenek egyre sokfélébbé, gördülékenyebbé, színesebbé válni, ami egyértelmű jele annak, hogy a szerkesztői üzenetek és levelek *oktatóprogramjának, tanfolyamának* nem lehettem a legutolsó tanulója...

– *Köztudott, hogy az 1960-as években Csehszlovákiában virágkorát élte a kultúra, s a művészetek világában rendkívüli, máig ható eredmények születtek. Biztosra veszem, hogy te is jól érzékelted a cseh és a szlovák szellemi életben tapasztalható erjedést, forrongást, felszabadultságot...*

– Az az igazság, hogy ez egy kicsit másképpen volt velem, s nem úgy, hogy egyszer csak észlelni kezdtem a változásokat magam körül. Hiszen nekem nem igazán voltak ismereteim arról, ami korábban volt; én 1966-ban, 1967-ben már ebbe a változóban levő társadalomba nőttem bele, nekem ez volt természetes. Számomra inkább az volt a változás, hogy faluról, illetve egy vidéki (kis) városból, Komáromból fölkerültem a nagyvárosba, az ország (egyik) központjába, Pozsonyba. Továbbá, hogy írni kezdtem, és sorra kezdték elfogadni az írásaimat, és egymásután nyíltak meg előttem a szerkesztőségek és az irodalmi élet kapui, és lassanként kezdtem bekerülni azokba a körökbe, ahova talán álmaimban sem gondoltam volna. S az, hogy Pozsonyban minden mozgásban volt körülöttem, hogy ott egy pezsgő szellemi-társasági-művészeti életre leltem, és az ottani magyar főiskolások József Attila Ifjúsági Klubjában megtaláltam a magam rendkívül sokféle emberből, érdeklődésből és aktivitásból álló társaságát, akik befogadtak és akiket én is elfogadtam, hogy rájöhettem: a magam érdeklődésével és kínjaival egyáltalán nem vagyok egyedül, és nagyon sokunknak ugyanazok a gondolatai és elképzelései, mint nekem – számomra ez volt a természetes. Miként az is, hogy a könyvesboltokban megtalálhattam mindent, ami csak érdekelt, s hogy a (nagyobb) hírlapboltokban ugyanígy (hogy például a párizsi Magyar Műhely egyes számaihoz és köteteihez viszonylag könnyen hozzá tudtam jutni, a pozsonyi Nyerges utcai hírlapboltban pedig minden további nélkül megvehettem az újvidéki Híd és Új Symposion, a

kolozsvári Korunk és Utunk, a marosvásárhelyi Igaz Szó és a szabadkai Képes Ifjúság és 7 nap legfrissebb számait, hogy bármelyik magyarultá kisvárosban simán hozzájuthattam a Magyar Ifjúsághoz és az Ifjúsági Magazinhoz, de akár az Élet és Irodalomhoz is), hogy a színházban, moziban *azt* nézhettem, amit éppen néztem, hogy úgy, olyan szabadon kószálhattam a pszichológia, a szociológia s egyéb társadalomtudományok csapásain, a különböző filozófiák és esztétikák horhosaiban és kanyargós ösvényein, mint korábban falumban a Duna árterének füzesei közt vagy az izsai határban. Ezzel szemben az volt számomra az új, a nem természetes, amikor mindez már egyre több akadályba kezdett ütközni. De még valami nagyon fontosat hadd mondjak itt, ami ma már csak ritkán kerül szóba: mindehhez – tájékozódásomhoz, szellemi *bolyongásaimhoz* – nagyon jó fogódzókat és eligazítókat adtak a Dobos László, Tőzsér Árpád és Koncsol László triász szerkesztette Irodalmi Szemle ez időben megjelent számai, évfolyamai.

Összefoglalva: mivel az 1960-as évek elejéről nekem nem voltak ide is vonatkoztatható élményeim, tapasztalataim, így az 1965–1968 közötti időszak lett a viszonyítási pontom, az volt a természetes, s ahhoz mértem – s mérek még ma is – mindent. Vagyis számomra az volt a változás, ami 1968. augusztus 20-a után eleinte lassan, azután egyre feltartóztathatatlanabban bekövetkezett. Az én világom tehát 1966–1967-ben nem jobbra fordult, hanem 1968 után rosszabbra. Bár augusztus után, az elején még csak azt sem éreztem, hogy rosszabb, csak azt, hogy valami kezd nagyon megváltozni, valami kezd nagyon nem passzolni... De ekkorra én már az lettem, aki lettem, ami elég volt ahhoz, hogy az érdeklődésem, a kíváncsiságom, a szabadságigényem, a mozgásvágyam, a tartásom, az eszményeim ne változzanak. Legalábbis lényegesen ne...

– *Költőként és évtizedek távlatából visszapillantva hogyan látod: szerencsésebb volt, hogy a cseh és a szlovák kultúra közelében éltél, s mindkettő hathatott rád, vagy az lett volna nagyobb nyereség, ha szülőföldeden, a magyarországi irodalom kontextusában indul a pályád?*

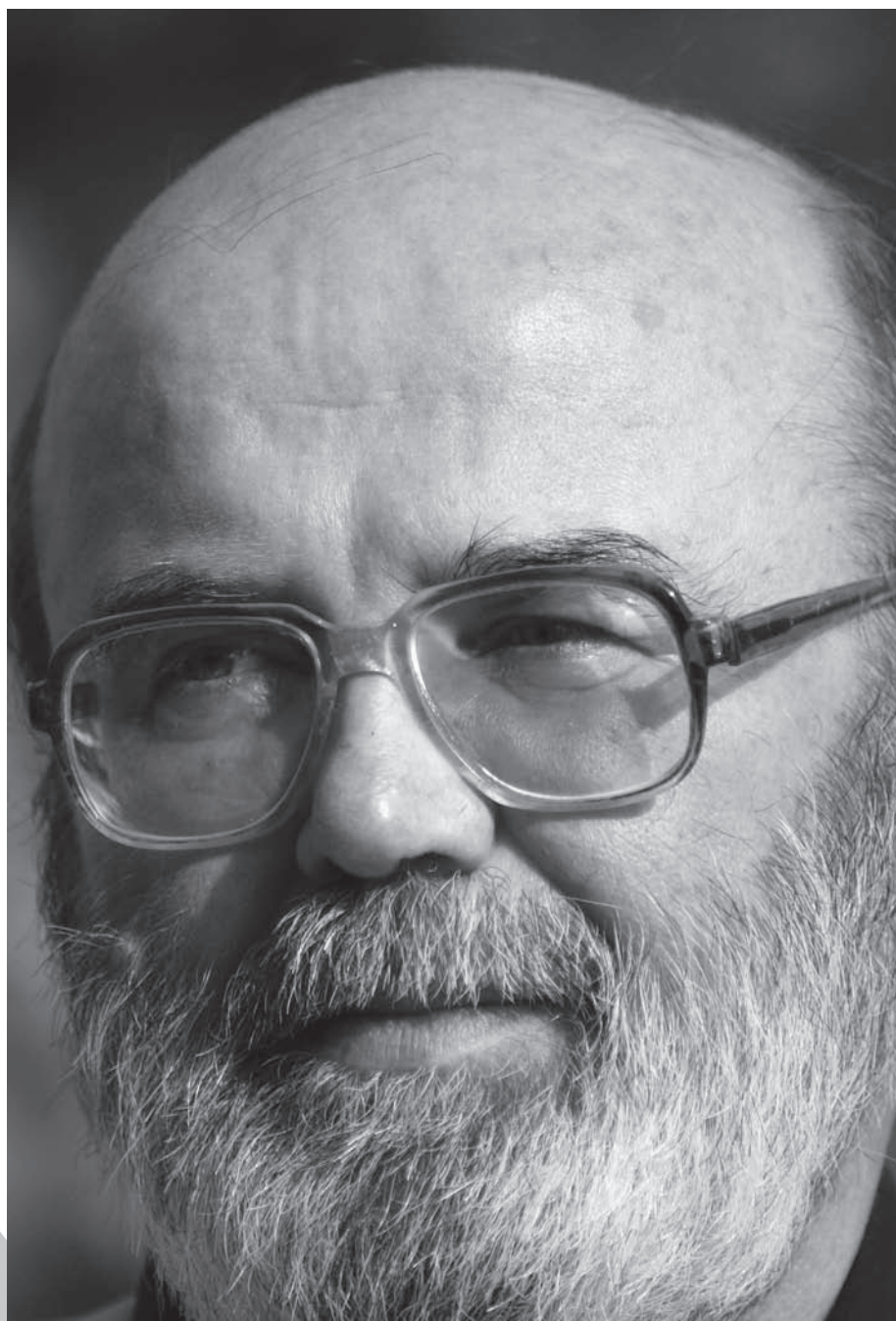
– A kérdést talán nem is lehet így feltenni. Hiszen mindig az van, ami van, nem? S mindennek van előnye is, hátránya is. A lényeg, hogy mennyire tudjuk kihasználni az adott előnyöket, illetve mennyire sajnál(tat)juk magunkat egy-egy helyzet hátrányai miatt. De ha már mégis feltetted, s így tetted fel, ténynek fogadható el, hogy az 1960-as években Magyarországon még bőven az 1956-os megtorlás utórezgéseivel korlátozták az irodalmat és az irodalmi életet is, s csupán az évtized fordulójától, és még inkább az 1970-es években vette (vehette) kezdetét egy, a szellem szabad(abb) mozgásának is teret engedő modernizációs folyamat. Ilyképpen lehet, mégis szerencsés volt a helyzetem – nemzedéktársaimmal: a helyzetünk –, mivel amikor Magyarországon lehetett kevesebbet látni a világból, nálunk, Csehszlovákiában már többet, amikor pedig itt zárultak be az ajtók-ablakok, Magyarországon kezdtek mind szélesebbre kinyílni. S én persze néztem erre is, arra is, amerre lehetett, s amerre látni lehetett valamit...

– *Hatottak-e a költészetedre 1968 és 1969 történelmi jelentőségű, sorsdöntő eseményei?*

– Nem hinném, hogy az ember úgy él benne egy konkrét időben, esemény- vagy történet-sorban, hogy arról rögtön tudja, történelmi jelentőségű-e vagy sem. Én sem voltam ilyen előre- vagy lényeglátó. Azt tudtam, hogy *benne* vagyok, de hogy miben, azt nem. (Erről-arról azért persze tudtam is, de az büzlött.) S hát nem gondolom, hogy a napi politika közvetlenül hatott volna a verseimre (még ha a közérzetemre kikerülhetetlenül hatott is), mint ahogy egyetlen esetben

sem láttam volna jónak, ha bárminek a hatása érződött volna a verseimben. Szerencsére amúgy is elég zárkózott fiúka voltam, s ezt akkori opusaim hermetikussága is visszaadja. De később is mindig igyekeztem mindent eltartani magamtól, s kicsit távolabbról szemügyre venni, aztán már *rajta* (azaz a *tárgyon*) múltott, hogy mégis közelebb tudott-e jönni hozzám s a verseimhez, vagy sem. Az idők során, már önvédelemből is, megtanultam úgy benne lenni valamely adott helyzetben (márpedig az ember mindig benne van valamiben, még ha ott s abban történetesen nincs is *helyzetben*), hogy egyidejűleg kívülről (is) látom magam benne, s ez a *látás* máris más fényt adott s ad a dolgoknak. Mivel azonban a politikának függvénye is lehet a közélet (persze, ez fordítva is érvényes: a közélet is hathat a politikára, bár az is tudható, hogy ilyenkor a politika vissza is tud ütni, sőt megesik, hogy vissza is üt), ami óhatatlanul

2009-ben, Görföl Jen felvételén

befolyásol(hat)ja az ember közérzetét is, amit viszont sokszor a verse tárgyiasít a leghűségesebben.

– *Pályád és több nemzedéktársad pályájának megkerülhetetlen méföldköve az 1970-ben megjelent, címével épp a te egyik versedhez kötődő antológia, az Egyszemű éjszaka. Hogyan született meg ez a könyv? S miért éppen ti kilencen találoztatok a kötet lapjain?*

– Erre a kérdésre egybeterelünk, Tözsér Árpád tudná adni a legpontosabb választ. Mi hárman, az antológia legfiatalabbjai, afféle utóvédje (Kulcsár Ferenc, Varga Imre és én), bizonyos értelemben úgy kerültünk a kötetbe, mint Pilátus a Credóba. Amennyire én ismerem, az *Egyszemű éjszaka* megjelenése egy folyamat eredménye(?), állomása volt, mely valamikor az 1960-as évek közepe táján kezdődött a Tözsér Árpádék, Gál Sándorék nemzedéke után induló fiatal szlovákiai magyar pályakezdők (pályaépítők?) kirajzásával, akik egyre erőteljesebben kezdték követelni maguknak a saját fórumaikat is, s első kéziratokkal (kézíratszerűségeikkel) is elkezdték támadni az egyetlen szlovákiai magyar könyvkiadót. Ugyanekkor azt is tudni kell, hogy ez egybeesett egy új (fiatal) csehszlovákiai magyar értelmiségi nemzedék jelentkezésével, akik már egy, a korábbinál kiépültebb struktúrában és egy eleve szabadabb politikai-társadalmi-szellemi légkörben indulhattak, mint az elődeik. Következésképpen mi a szellem és a művészetek olyan tartományai felé is elkezdhattunk már tájékozódni, melyek korábban még tabunak számítottak, és nem mellesleg a megelőző évek bezártságán túllépve elkezdhattuk keresni helyünket egy tágasabbban értelmezett, mondhatnám (össz)magyar szellemi térben, és közvetlen, személyes kapcsolatot létesíteni magyarországi és a többi határon túli magyar nemzedéktársainkkal, irodalmakkal, irodalomrészekkel is.

Visszatérve kérdésedhez, az *Egyszemű éjszaka* ténye ezt a folyamatot is jelzi, de hogy mekkora volt a szóródás köztünk, arra példa, hogy antológiánk legidősebb és legfiatalabb költője – Németh István, illetve Varga Imre – között nem kevesebb mint tizenhárom év volt a különbség! Igaz, vers- és nyelvszemléletünket nézve már (valamivel) közelebb voltunk egymáshoz, bár ebbe vélhetően Tözsér Árpád szerkesztői ténykedése, szempontjai is belejátszottak. Mindenesetre a körülöttünk támadt viharban még arra is találatott példa, hogy egyik kritikuskunk egymás alá rakta verseink egyes szakaszait és sorait, s így külön verset fabrikálva belőle azt akarta bizonyítani, hogy mennyire nincs saját arcunk és mennyire egybemoshatók a szövegeink.

– *1970 már minden tekintetben a korábbi elnyomó, vaskalapos rendszer restaurálásának az éve, egyre könyörtelenebbül folyik a „normalizáció”. Különös, hogy az Egyszemű éjszaka mégis megjelenhetett. Kiadását nem követték botrányok, felelősségre vonások, tilalmak?*

– Az 1950-es évek terrorjának, bezártságának, kézi vezérléses irányításának korszakát, a sematikus művelődés- és irodalompolitika éveit Csehszlovákiában a következő évtizedben az élet minden területén szabadabb és nyitottabb légkört hozó, s az ún. „emberarcú szocializmus” megteremtésének kísérletéhez vezető esztendőik váltották fel, ami alapvető modernizációs folyamatokat indított el a csehszlovákiai magyar társadalomban, szellemi életben, művelődésben és irodalomban is. A csehszlovákiai magyar irodalomban ennek az 1970-es *Egyszemű éjszaka*, valamint a fiatal prózaírókat bemutató, 1972-es *Fekete szél* megjelenésével is jellemezhető folyamatnak az 1968-as szovjet megszállás, s az ennek nyomán bekövetkezett politikai-ideológiai, gazdasági és társadalmi irányváltás vetett véget, melyet – helyi szakszóval – a „normalizáció”, a „kon-

szolidáció” éveinek szokás nevezni. Ezt a kerekén két évtizedig, egészen az 1989-es rendszerváltásig tartó időszakot azután többek közt a szellemi-művészeti élet *normális, konszolidált*, a szellem autonóm, szabad mozgásának minden erővel történő akadályozása, lehetetlenné tétele/válása jellemezte. És ez a politika mindent keményen megtorolt, ami az útjában volt, így a cseh és talán valamivel kisebb mértékben a szlovák művészeti élet 1968–1969 utáni példátlan megregulázása mellett különféle retorziókkal, átszervezésekkel és tisztogatásokkal kezdődtek az 1970-es évek elejétől a csehszlovákiai magyar társadalomban, illetve szellemi-irodalmi-művészeti életben is. Ahol szintén tucatnyi író, újságíró jutott az eltiltás sorsára, vagy érték őket a berendezkedő hatalom és kisebbségi csinovnyikjai – Bettes István szóeleményével: kompromisszionáriusai – részéről nyílt, vagy a felszínen ugyan láthatatlan, csak következményeikben: a különböző pályamódosításokban és súlyponteltelődésekben érzékelhető, ám minden esetben nemtelen támadások.

Antológiánkat, az *Egyszemű éjszakát* viszont már annak megjelenése előtt is sokan támadták, ám ezek a támadások alapvetően még nem politikai természetűek voltak, bár elég ocsmányakat is lehetett köztük találni (a két világháború közti szlovenszkói magyar irodalom egyik, 1948-tól Magyarországon élő jeles tagja, Szalatnai Rezső gerjesztette őket), s jórészt a szóban forgó kisebbségi magyar irodalomrészben addig teljességgel szokatlanak számító hang- és paradigmaváltástól való olvasói-kritikusi idegenkedéssel magyarázhatók. Annál súlyosabb politikai természetű ellenintézkedés érte viszont az antológiát Magyarországon, amikor rögtön a könyvesboltokba kerülését követő napon kivonták a forgalomból, s ez magyarázta magyarországi visszhangjának elmaradását is. (A leginkább kifogásolt vers tudtommal Németh István *Történelmi pillanat* című pársoros groteszkje volt, melynek a költő utcájába betévedő rincéroszát az elvakultan is éles szemű pártos hivatalnokok valami jellegzetesen furmányos észjárással a Csehszlovákiát lerohanó szovjet – és/vagy magyar? – tankokkal azonosították.) Ennek ellenére az *egyszemű éjszakások* és a *fekete szelesek* közül többen – hangunk és szemléletünk otthoni környezetben való szokatlansága, avantgárdizmusunk és individualizmusunk ellenére – még eljuthattunk első köteteinkhez, ha nem is mindegyikünk gond nélkül, mint például a csupán lényeges késleltetéssel megjelenhetett Varga Imre. Egészében mégis elmondható, hogy bár nemzedékem elhelyezkedése és térnyerése az irodalmi életben gyakorlatilag már az 1968–1969 után husáki konszolidáció két évtizedére esett, ami ugyan erősen korlátozta lehetőségeinket, arra sarkallt többünket, hogy a levegőhiányos esztendőkből se adjuk fel szabadságigényünket, morális taitásunkat, alapvető irodalmi plánumainkat, esztétikai igényességünket.

– 1981-ben egy hézagpótló, mára irodalomtörténeti jelentőségűvé lett interjúkötettel, a *Vita* és vallomással *jelentkeztél*, melyben a csehszlovákiai magyar irodalom számos fontos alkotóját szólaltattad meg. A hiányérzetten kívül a személyes rokonszenv, illetve a megszólaltatott költők és írók egyfajta népszerűsítésének szándéka is motivált, vagy kizárólag az egyéni teljesítményt, az esztétikai szempontokat vetted figyelembe?

– Vallom, hogy minden valamirevaló szerkesztőnek – s irodalomtörténésznek (de mondjam így: folyamatlemzőnek) – kutyakötelessége, hogy adott esetekben képes legyen elvonatkoztatni saját egyéni ízlésétől, felfogásától. Ha szerkesztés vagy az enyémhez hasonló nagyinterjúk közben a személyes rokonszenv kezd diktálni valamit, vagy ha nincs más céлом, mint a pusztán népszerűsítés, s nem magát a tárgyat akarom látni és láttatni a maga valójában,

megette a fene az egészet. Akkor elmehettem volna reklámszakembernek vagy népművelőnek is, nem? Kérdésedre ezért a válaszom: említett sorozatommal – miként a továbbiakkal is e műfajban – inkább egy-egy (irodalomtörténeti) folyamat, ív felrajzolása érdekelt egyfelől, miközben másfelől azok személyiségére is kíváncsi voltam, akiket mindehhez társaimul hívtam, függetlenül attól, hogy a műveikről olvasóként vagy költőként, íróként mit gondoltam. Tehát én itt, ezekben a beszélgetésekben szigorúan szerkesztő voltam, s nem költő vagy író. Mint azt később, egy másik sorozatom kapcsán Tüskés Tibor is leszögezte, hogy beszélgetéseimben se nemzedéki, se stílusbeli, se földrajzi, se más elfogultságok nem fedezhetők fel. Sándor Iván meg azt emelte ki belőlük, hogy nem műveket-alkotókat-iskolákat ütköztetek bennük, hanem azok „mindvégig a teremtő gesztus mozdulatában” tartják meg a dialógust. Igen, valóban ez volt a szándékom mindegyik interjúmmal...

– *A nyolcvanas években új és új területeken jelensz meg: mintha fokozódó alkotói nyugtalanság és becsvágy űzne... A versek mellett drámát írsz, gyermekverseid és meséid jelennek meg, esszéket és publicisztikákat közölsz, és szorgalmasan fordítasz szlovákiból: mi lehet ennek a szembeötlő műfaji gazdagodásnak az oka?*

– Egyfelől sosem én választottam meg a műfajaimat; a bennem formálódó mondanók, világmagyarázatok keresték meg minden esetben a maguk műfaját, formáját, melyek segítségével a leghitelesebben tudtak megszólalni. Másfelől, minél jobban szétnéztem magam körül, s minél többet ismertem meg a világból, paradox módon annál több hiányt láttam, melyek egyre több feladattal kísértettek meg. Harmadrészt pedig elég sokat voltam akkoriban szabadúszó, ami viszont különböző egzisztenciális kényszerekkel szembeállított, már csak azért is, mert úgy tartottam, eleve nem szabad annyi verset írnom, s különben sem lehetett annyit közölni, ami elég lett volna ahhoz, hogy meg tudjunk belőle élni. Ma azonban inkább így mondanám: kíváncsi ember voltam világeletemben, s ez a kíváncsiság (is) sokfelé elvitt... Tévtutakra, zsákutcákba is...

– *Életed ismert fordulata, hogy 1986-ban Magyarországra települtél, visszatértél a kisgyerekként otthagyt szülővárosodba, Budapestre. Döntésed háttérében a költészet is szerepet játszott, pontosabban egy bizarr konfliktus, amely azt mutatta, hogy a poézis és a politika olykor – nem is kevésszer – valóban ellentétbe kerülnek egymással. Mi is volt ez?*

– Nem a költészet játszott benne szerepet, hanem egyik versemet (pontosabban egyik ciklusomat) használták fel az ellehetetlenítésemre. Az esetet többször elmondtam már, és többen meg is írták (Tözsér Árpád, Koncsol László, Grendel Lajos, Karol Wlachovský), így most elég annyi: hivatalosan *A múlt idejű Múlt idejű ember* című versem egyetlen, a női nemi szervet megnevező szavát találták benne támadóim a szocialista világrendre veszélyesnek. Hát igen... azok még olyan idők voltak... s az a rendszer is olyan volt... hogy ilyen egyszerű dolgoktól is óvni, féltetni kellett... Persze ez csak ürügy volt ahhoz – s ennek címén kemény pénzbüntetésre ítélték a lapot (az Irodalmi Szemlét), amelyben az megjelent, engem pedig imigyen próbáltak meg kivonni a forgalomból –, hogy példát statuáljanak, mint korábban szerkesztő társamon, Varga Imrén, illetve további, a világ folyásáról hasonlóan gondolkodó barátaimon a tekintetben, hogy megmutassák: szerintük milyennek kell lennie a világnak. Mondanom sem kell: ebben a kérdésben nem voltunk „jóakaróinkkal” egyazon véleményen...

– *Magyarországra áttelepülve 1987-ben egy versválogatással jelentkeztél, mely új opusaidból is közölt szemelvényeket, ami költői pályád töretlen folytatódását ígerte. A nyolcvanas–kilencvenes évek fordulóján azonban egy másik éned vált*

meghatározóvá: a múltat faggató, a múlt értékeit feltáró irodalom-, színház- és művelődéstörténet. Saját könyveiden kívül irodalmi antológiákat szerkesztesz, dokumentumgyűjteményt adsz közre, mások műveit rendezed sajtó alá ekkor, költőként azonban (látszólag) hallgatsz. Mi ennek az oka?

– Szintén többször elmondtam már, s utaltam rá az előbb is, hogy sosem én választottam meg a feladatokat, mindig azok találtak meg engem. Én csupán gyenge voltam ellenállni nekik. Lehet, jobban jártam volna, ha maradok a versírásnál, az irodalomnál...? Mindenesetre ez az út jelöltetett ki számomra sorsunk intézője által, akinek nyilván volt valami szándéka ezzel... Igaz, máig sem derült ki, hogy mi – pedig már kiderülhetett volna, de én e tekintetben mindig fatalista voltam. Nagyanyám gyakori intése volt gyermekkoromban: fiam, azt kell csinálni, amit csinálni kell. (Illetve, ahogy ő mondta: *Azt kő csinányi, amit csinányi kő.*) És én mindig azt csináltam, amit *csinányi köllött*... Így hát azokat is, amiket felsoroltál. Bár meg kell mondjam, elég takarékos voltál ezek elősorolásában...

– *Az 1987–1994 közti, minden egyéb szempontból termékeny, a költészet szempontjából azonban „hét szűk esztendőnek” tűnő időszak végül mégis hozott egy új verseskötetet: a Hármaskönyv nemcsak azt bizonyította, hogy költőként sem tetted le a tollat, hanem a hangvétel és a kompozíció szempontjából is újszerű, szokatlan vállalkozás volt. Tudatosan készültél erre a visszatérésre?*

– Nem visszatérés volt ez, hanem – sokáig, majdnem egészen máig, azaz a Wittgenstein szövivőjéig úgy tűnt – lezárás, összefoglalás. Befejezése egy építménynek, melynek másfél évtizeddel azelőtt raktam le az első tégláit. Az *Is-tentelen színjáték* első darabjaival az 1970–1980-as évek fordulóján ugyanis egy olyan verseskötet-trilógiát kezdtem el, amelyről akkor még magam sem tudtam (pontosan), mi(lyen) lesz a kifutása. A *Hármaskönyv* viszont már tartalmazza ennek záró részét is, azzal, hogy most már lehet egy másik ajtót is nyitni... De ez az ajtó sokáig nem akart nyílni, s ha meg is mozdult résnyire, akkor is csak nagy nehezen és nyikorogva... Mígnem aztán fogadnom kellett valakit, egy 'szövivőt', hogy ő mondja el azt, ami nekem nem megy...

– *Aki ismer, tudja rólad, hogy szüntelenül és hangyszorgalommal dolgozol, de aki még csak most kíván tájékozódni munkásságod felől, alighanem elképed köteteid száma és rendkívüli műfaji sokoldalúságod láttán. Hiszen az imént említett Hármaskönyv óta is harminchárom kötet jelent meg a neved alatt, ami akkor is bámulatos teljesítmény, ha tudjuk, hogy három könyvet társszerzővel írtál, néhány kötetet pedig korábbi munkáidból válogattál. S akkor az összeállításaidat, műfordításköteteidet még nem is említettem...*

– Hangyszorgalom? Fenét! Átok s balsors inkább! Ács Margit írta egyszer egyik, tőle megszokottan szép szavú és lényeglátó levelében, hogy csak irigykedik, amiért engem „belülről rugdos egy Tóth László nevű író”. Nos, én inkább „Tóth László nevű betegségnek” mondanám ezt, egy vírusnak, s mostanában elég sokszor eszembe jut, nem tenném-e jobban, ha a munkának becézett ön-áltatás helyett a tizenkét éves kislányommal, Annával és az unokáimmal (négy is van belőlük) meg a Család nevű „Bt.”-mel töltenék több időt, s nem az irodalomra fecsérelném azt. Mert annak talán több értelme lenne (lehetne) mindannyiunk számára, mint ennek a hovatovább, egyre inkább önkielégítésnek látszó, szünet nélküli *kézzérangásnak*. Félő, hogy én már sose gyógyulok ki ebből, s ebbe fogok belehalni...

– *1987 óta több versválogatást is kiadtál. Miért fontosak számodra ezek a viszszapillantások és számvetések?*

– Soha nem gondolkodtam ezen, jöllehet eddigi tizenöt verseskötetem közül hét, tehát majdnem a fele válogatás. Az egyik ilyen versválogatásomnak azonban nem véletlenül adtam az *Ötven tükör* címet, mert az ilyen kötetek tükörként is szolgálnak, melyek mindig szembesítenek valamivel... Legfőképpen s leggyakrabban önmagammal, de időnként ennél sokkal fontosabbal is, aminek a megnevezése, megragadása már bizonyos metafizikai dimenziók felé vezetne. Az íróasztalom fölötti polcomon van például egy egyszerű, barna faállványon levő, vízszinti középtengelye körül elforgatható, ovális alakú (kézi) tükör – 1901-ben született nagyapám közel százéves borotválkozótükre –, melybe ha belenézek, mindig a nagyapám néz vissza belőle, aki valahányszor szigorú szemmel kéri rajtam számon, megfelelek-e a velem szemben támasztott, s annak idején magára is érvényesnek tartott elvárásainak. S mondjam, hogy válogatott verseskönyveim tükre is ezt a következetes és könyörtelen, folytonos önvizsgálatra készítő szigorot testesíti meg számomra?

– *Előfordult, hogy egyik-másik versedet újraolvasva elámultál: ezt is én írtam? S szoktál-e a verseiden évek múltán is változtatni valamit, vagy azt tartod, hogy mindegyik maradjon meg olyannak, amilyenek született?*

– Inkább olyasmi történt meg, hogy versem egyik-másik lehetséges olvasatán, értelmezésén ámultam el többször is. Néha a „Gondolta a fenét!”, az értelmező személyét, hozzáállását is minősítő Arany János-i felszisszenéssel intézve el a dolgot, nagyon sok esetben viszont elámulva azon, hányféle arc hányféleképpen ismerheti fel magát, döbbenhet rá a maga vonásaira versünknek a mi arcunkat hordozó/megjelenítő tükreben.

Ami pedig azt illeti, mi sem maradunk meg olyannak (hál’ istennek), amilyenek születtünk. De magunkat sem írjuk át szüntelen. Ha eldurvult a szörzet az arcunkon, megborotválkozunk, ha belelóg a bajuszunk a szánkba, megnyírjuk... Ha megnő a körmünk, levágjuk... Nem mondom, ilyen műveleteket némelykor megkíván (sőt, elvár) tőlünk egy-egy rég(ebb)i szövegünk, de csak ennyi... S nem is biztos, hogy rögtön, mindjárt a megírásakor (meg)értettük magunkat, s az sem, hogy a vers már akkor (meg)értett bennünket. Hiszen nemegyszer előfordult, hogy egy-egy régi szövegem megírásakor úgy véltem, fabatkát sem ér, s még folyóiratbeli közlést sem engedélyeztem neki, nem hogy valamelyik verseskönyvembe besoroltam volna (s ezért jó mélyen elástam kézírathalmaim közé). Ám egyszer csak, akár két-három évtized elteltével is, hirtelen jelentkezik, hogy most már megérett, készen van (akár egy betű változtatás nélkül is). Összegyűjtött verseim kötetében tucatnyi ilyen opusom szerepel, amelyeket anno, megírásukkor nem tartottam érdemesnek a közlésre, de például mostani verseskönyvemben, a *Wittgenstein szóvivőjében* is ilyen az 1980–1981-ben írt *Hangverseny*, amely teljesen véletlenül került most elő a kötet anyagának rendezésekor, s amelyen utolsó sora kivételével most egyetlen írásjelet sem változtattam.

– *Ha újabb válogatásra szánnád el magad a verseidből, hosszán kellene kutatnod emiatt életművedben, vagy ellenkezőleg: fejből összeállítanád a tartalomjegyzékét?*

– Sosem csinállok „fejből” s rövid idő alatt semmit. Eleve gyanúval nézem ugyanis, ha valami nagyon könnyen és túl gyorsan elkészül. Persze, az is gyanús, ha csak igen nehezen jön létre valami. Egyébként azt gondolom, a „kutatómunka” soha nem árthat, még ha azzal ér is véget, hogy nem találtunk semmit – semmi érdemlegeset – ott, ahol valami nagyon lényegeset gyanítottunk. Hisz könyvtárba járó emberként magad is tudhatod, hogy sokszor órákat, napokat is el kell töltenünk azzal, hogy megállapítsuk, munkánkhoz az adott helyen nem találtunk új forrást.

– *Hatással van-e rád a kritika, befolyásol-e, hogy mi hangzik el a műveidről?*

– Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nincs hatással, még ha nem is úgy befolyásol, ahogy esetleg gondolni lehetne. Az ember, ugye, megy egy úton, melyet kiszemelt magának, vagy amelyen egyszerűen csak mennie adatott, közben azonban mégis rá-rásandít az útjelző, illetve a KRESZ-táblákra is. Bár nem mondom, hogy olykor ne jelenthetne számomra kihívást egy-egy zsákutca vagy egy élesebb kanyar is, vagy kalandot egy Behajtani tilos! tábla.

A kritikai visszhangot, ha van, igyekszem úgy olvasni, mint műveim, könyveim (szerves vagy szervesetlen) részét, mint afféle farkát, s ha nincs, azt is megkísérlem *olvasni*, bár, meg kell vallanom, nem biztos, hogy az mindig a köteteimről, munkáimról mond elmarasztaló véleményt.

– *Említettük már a műfordításaidat, melyekből kiderül, hogy a cseh és a szlovák irodalom – s mindenekelőtt a költészet – nagyon sokat köszönhet neked...*

– Ugyan mit köszönhetne? Hisz egyetlen cseh vagy szlovák verset nem írtam, egyetlen verssorral sem járultam hozzá a cseh és a szlovák lírához...

– *Itt most azokra az antológiákra és fordításaidra gondolok, amelyek nélkül a magyar olvasónak alig volna lehetősége képet alkotni a kortárs szlovák líráról...*

– Inkább fordítva van ez a dolog... Lehet, nem is lenne nagy túlzás azt mondanom, hogy igazából engem magyar költőnek, írónak is a szlovák, illetve a cseh és a lengyel költészet, irodalom, kultúra szült? Hiszen utaltam már rá, hogy a szlovák irodalom, költészet tanított meg szlovácul (s ennek segítségével a csehhez, lengyelhez, s általában a szláv nyelvekhez is közelebb kerültem)... De nemcsak szlovácul, hanem – kiegészülve a cseh és a lengyel költéssel is – igen nagy részben (modern) *versül* és *irodalomul* is. Meg a költészetéről és az irodalomról, meg sok minden másról *gondolkodni* is... a szlovák és a cseh irodalom és könyv- meg lapkiadás. És a modern világirodalmat is a szlovákoktól, csehektől, lengyelektől kaptam annak idején első fokon, mert könyvkiadóik, lapjaik a hatvanas években még sokkal szabadabb lélegzésűek és szelleműek, nyitottabb és tágabb szemléletűek voltak, mint az időben a magyarok.

S még valamit, ami igen gyakran félreértéshez vezet. Szerintem ugyanis a fordítással nem egyik vagy másik nemzetet, nemzeti irodalmat szolgáljuk, hanem a magunkét. Nem azért fordítunk elsősorban, hogy eldicsekedjünk vele, milyen ragyogó is a mi nyelvünk, s mi mindennek a kifejezésére alkalmas (mert különben valóban ragyogó, amivel azonban fölösleges dicsekednünk), hanem hogy tanuljunk mástól, másoktól, s hogy a nyelvünket is *megtanítsuk* olyasmire, amit a másik nyelv történetesen már tud, de a mienk esetleg azt még nem annyira. S hogy olyan dolgokat honosítsunk meg nálunk is a nyelvünk által, amiket másutt, más literatúrákban, más életművekben találtunk meg, de a miénkből – a mi irodalmunkból, esetleg a mi életművünkben – még hiányzik, jöllehet biztos helyének kellene lennie ott (is). Semmiféle műfordítói ambícióim nincsenek tehát, és nem is voltak soha (ráadásul nem is tartottam magam műfordítónak soha). Én verset is, novellát is, és olykor gyermekirodalmat és színművet is mindig akkor fordítottam, ha valamit, valamilyen szöveget, kérdést igazán meg akartam érteni (annak legbelsőbb, legrejtettebb struktúráit is), ha valami olyasmit akartam eltanulni másoktól, amit én még nem tudtam. De, továbbmenve, írni is akkor s azért ítam mindig, ha olyasmivel találkoztam, amit nagyon meg akartam érteni, ismerni, mondhatnám, ha egzisztenciálisan érdekelt voltam abban, hogy megértsek, megismerjek valamit.

– *Verseid mellett nagyon sok esszét, tanulmányt, mesét s egyéb, „vallomásnak”, „feljegyzésnek”, „futamnak”, „széljegyzetnek” nevezett írást publikáltál, s*

ott vannak a műfordításköteteid és monográfiáid is – de ha jól sejtem, elsősorban mégis költőnek tartod magad...

– Nem választanám szét ezeket. Sosem törekedtem másra, mint hogy mindig egy legyek, sokféleképpen – vagy sokféleségemben is – egy. S bennem mindez szintén egy. Legfőbb óhajom s céloom mindig az volt, hogy koherens személyiség maradjak az egyre inkább széttöredezettségre sarkalló világban, egy határozott, sarkos identitás, ami tudom, a mai szétfolyó vagy hibrid identitások világában egyre korszerűtlenebb magatartás, avíttasabb erkölcs (vagy tartás). S mindig ez a fentebbi egy választja magának a különböző formákat, hangfekvéseket. Én csupán írnok vagyok; írnoka, médiuma magamnak... nem szólhatok bele, hogy a bennem levő világ épp mi akar lenni... s még inkább, hogy a végtelenből mi s milyen formában kíván bennem megszólalni...

– Az ars poëticád felől érdeklődő kíváncsiskodó(k)nak mit mondanál?

– Ars poëticám? Ha még nem derült volna ki eddig, fölösleges volt ennyit is mondanom. Vagy nagyon rosszul mondtam, amit mondtam.

– „...az én sorsom a szó” – írja Vítězslav Nezval egy különösen szép versében, az Istenhozád s kendő címűben. Talán nem tévedek, ha úgy gondolom, ezt te is „aláír(hat)od”...

– Nem tudom... Ha a szót azonosítom Sziszüphosz sziklakövével, akkor talán... De talán inkább csak így: az én arcom a szó... Viszont melyikünké nem az? Nezvalt írói „kölyökkutya korom” óta ismerem, s nagyrészt becsülöm, a fordításával is megpróbálkoztam, és sok minden tőle lestem el, sőt az ő „abszolút sírásóját” adoptáltam is egy egész ciklusnyi versemhez. Nem kedvelem viszont az ilyen kategorikus kijelentéseket, szép(elgő) deklarációkat. Egyébként sem szívesen írok alá semmit, amit elém tesznek... Legfeljebb a saját verseimet, dolgozataimat... Bár néha még azt is nehéz szívvel teszem. Pedig rendszerint eléggé megszenvedek velük.

– Vilcek Béla a Kulcsár Ferencről, Varga Imréről és rólad szóló Hármaskönyvben így zárja a pályafutásodat ismertető részt: „Tóth Lászlótól a közeljövőben további fontos verseket és versesköteteket remélhetünk.” Mit tudsz ehhez hozzáfűzni?

– Hát... úgy látszik, Béla tud valamit, amit én még nem... Mindjárt fel is hívom őt ez ügyben... Egyelőre azonban csak ennyit mondhatok rá: legyen úgy!